

Bærum bibliotek - tilbakeblikk fra 2019

Av Eirik Newth

24. januar 2009 på newth.net/2050

(cc) [nc-sa](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/)

Jeg er veldig glad for å ha fått anledning til å holde denne talen i anledning Bærum Biblioteks 110-års jubileum. Jeg vet at en del av dere ikke har vært her på en stund, så jeg skal si noen ord om forandringene biblioteket har gjort den siste tiden. Det første dere vil legge merke til når dere kommer inn i bibliotekets hovedlokale, er hvor luftige lokalene er blitt. Der bokhyllene pleide å stå tett i tett, er det nå lave bord, sofaer og arbeidskroker.

Det leses fremdeles endel her, men aller mest på skjerm, selvfølgelig. Jeg har fått vite at biblioteket er særlig stolt av å kunne tilby mykskjermer i stort format til de eldre leserne som fremdeles foretrekker å holde noe papirlignende i hånden når de leser aviser.

Nå er det noen år siden de fleste aviser her i landet kom ut på papir på hverdager, men mykskjermene gjør en forbløffende god jobb med å gjenskape den gode, gamle opplevelsen. De er laget av resirkulert plastikk, kan brettes sammen som en avis og er endatil tilsatt et stoff som gjør at de lukter papir og trykksverte.

Etter at myndighetene innførte en miljøavgift på 50 % på avisepapir ifjor, er mykskjerm-avisene i ferd med å bli et riktig lønnsomt prosjekt for Bærum bibliotek. Og et som gir biblioteket god samvittighet, selvsagt. Visste dere at over en tredel av alle trær som ble hugget ned for ti år siden, gikk til papirproduksjon? Nå kan de samme trestammene bli stående, og bidra til å gi Norge et sårt tiltrengt pluss på det nasjonale karbonregnskapet vårt.

Jeg kunne peke på de mange andre synlige, fysiske endringene som er gjort her de siste årene. Men det ville være å ta oppmerksomheten bort fra hovedsaken på

denne dagen. Dette biblioteket er tross alt ikke summen av bygningsmasse og møbler. Ei heller er det datamaskinene, mykskjermene, bøkene eller trådløsnettverket som gjennomsyrrer oss alle mens vi sitter her.

Biblioteket er først og fremst legemliggjørelsen av en idé om verdien av møter. Møter mellom mennesker, og menneskers møte med kultur og kunnskap i omgivelser som er lagt til rette for det. Et godt bibliotek er et sted der noe skjer med oss, slik at vi ikke er de samme når vi går ut av døra som da vi kom inn. Et godt bibliotek evner å gi sine brukere det brukerne ikke visste at de ville ha da de kom inn i biblioteket.

Det er et fint ideal, men et som det viste seg vanskeligere og vanskeligere å strekke seg etter det de siste ti årene.

Biblioteket og den lange resesjonen

Mye skyldtes selvsagt den store krisen som begynte i 2008, og som varte lengre og ble dypere enn noen i dette rike landet hadde ventet. Den lange resesjonen, som nå heldigvis ligger bak oss, rammet selvsagt offentlig sektor, og som så mange ganger tidligere gikk nedskjæringene spesielt hardt ut over biblioteket.

Resultatet av prioriteringen mellom bevilgninger til skole, helsetjenester og kulturtilbud var nærmest gitt på forhånd, og innledet den virkelige store filialdøden i biblioteksektoren.

Idag er det 500 bibliotekfilialer i Norge, nesten en halvering sammenlignet med tallet for ti år siden. Når Bærum bibliotek klarte seg bedre enn det store flertallet av norske kommunale bibliotek, skyldtes det delvis at kommunen hadde økonomisk ryggrad til å tåle krisen, og delvis at Bærum var og er en tilflytterkommune.

Det var langt verre for alle distriktskommunene som opplever fraflytting, og som etter endringen av bibliotekloven i 2015 fikk tillatelse til å legge ned sitt lokale folkebibliotek så lenge de "oppretholder et funksjonelt likeverdig alternativ", som lovteksten sier. I Bærum slapp folk å se biblioteket erstattet med filialer på bensinstasjoner og i butikker, slik man så med postkontor i distriktene i det

foregående tiåret.

Men heller ikke Bærum bibliotek unngikk den demografiske klemma. Eldrebølgen som mange forskere advarte oss om i tidligere tiår, har nå truffet oss for alvor. Det har, akkurat som forutsett, begynt å skape stor mangel på arbeidskraft i mange sektorer, et problem vi i Norge løser med å importere enda mer arbeidskraft utenfra.

For biblioteket innebærer det at de to raskest voksende brukergruppene har svært ulike forutsetninger og behov. Denne utfordringen forventes biblioteket å løse med langt mindre bevilgninger enn offentlige institusjoner flest. Her skal man både tilfredsstille behovet til beboeren på Dønski sykehjem som ønsker seg Einar Gerhardsens radiotaler fra 1950-tallet, og den russiske hjelpepleieren på samme sykehjem, som ønsker seg det siste av såpeserier fra hjemlandet.

Folkebibliotekets identitetskrise

Den økonomiske krisen og den demografiske klemma bidro til å forsterke det man kan kalle folkebibliotekets identitetskrise. Krisen er av gammel dato nå, og har som sitt utgangspunkt at en institusjon med ordet "folk" i navnet bare ble besøkt av halvparten av det samme folket i løpet av et typisk år. Biblioteket var fremdeles basert på folkeopplysningstanken i en tid da store deler av folket verken hadde behov for eller videre lyst til å la seg opplyse.

Det er ikke til å komme forbi at mye av problemet lå i bibliotekets nære forhold til papirboka, eller p-boka som den nå bare kalles. Interessen for p-bøker har alltid vært mindre ute i folket enn bibliotekarere og forfattere liker å tro. For ti år siden brukte gjennomsnittsnordmannen bare tolv minutter på lesing på papir hver dag, og den kurven pekte jevnt nedover i årene som fulgte.

Enkelte norske bibliotek forsøkte å etterligne de engelske og amerikanske bibliotekene som ville snu trenden ved å bytte til hippe og kule navn som "Idea Stores" - idébutikker - og bruke teknikker som var vanlige i bokhandlere. Problemet

var at bibliotekene som gjorde det, etterlignet en forretningsmodell som allerede hadde store problemer. Idébutikkene preket stort sett for koret, og oppnådde bare å dyrke forholdet til det krympende mindretallet av brukere vi kan kalle boklojalister.

Et viktig skritt på veien ut av dette uføret, var å innse at den bokbaserte folkeopplysningstanken slik man hadde kjent den gjennom 150 år, var døende. Og selv om ordet bibliotek betyr "boklager", måtte bibliotekvesenet innse at formidling av bøker fra nå av og i all overskuelig framtid ville bli en nisjeoppgave. Og en oppgave som i stadig større grad ville overtas av teknologi.

Allerede for ti år siden viste undersøkelser at folk flest i overveldende grad foretrakk å søke etter informasjon på nettet, framfor å slå opp i et oppslagsverk eller spørre en bibliotekar. Det er en tendens som selvsagt bare har forsterket seg siden den gang.

Søkemotorene er blitt mye smartere, og ikke minst skreddersydd til sine brukere. Idag vet søkemotorene vi bruker mer om hver enkelt av oss og våre preferanser enn noen bibliotekar noensinne vil gjøre, så det er ikke overraskende at de gjennomgående gir langt mer presise resultater når vi leter etter noe.

Det siste tiåret har det for alvor sunket inn i bibliotekvesenet at man ikke lenger kan fungere som kapteiner på kunnskapens hav, men isteden har fått rollen som navigatører. Brukeren er kaptein og vil i stadig større grad ha en klar mening om målet, og så er det navigatørenes oppgave å stikke ut en fornuftig kurs.

Landets viktigste kurslokale

For ti år siden fantes det toneangivende krefter som mente at endringene i befolkning og teknologi ville gjøre biblioteket overflødig i nær fremtid, at institusjonen var i ferd med å bli et svar på jakt etter et spørsmål om man vil.

Og slik kunne det ha gått, om ikke biblioteket hadde tatt en lang og grundig titt på seg selv. Den nasjonale bibliotekundersøkelsen i 2015, som var den mest omfattende og grundige noensinne, avslørte nemlig etterspørsel etter et bredt spekter

av tjenester - mange av dem tilsynelatende langt fra bibliotekets tradisjonelle virkefelt.

En av de oftest etterspurte tjenestene var opplæring i databruk. Mange lokale bibliotek hadde holdt på med dette lenge, men ble hemmet av manglende bevilgninger og - ikke minst - styringsvilje fra sentralt hold. Stat og kommune digitaliserte sitt forhold til innbyggerne over en lav sko, tilsynelatende lykkelig uvitende om at minst en halv million av landets innbyggere ikke var på nettet, av ulike årsaker.

Det hele toppet seg da man innførte det nasjonale elektroniske helseregisteret i 2016, og halvparten av storbrukerne av helsetjenester var ute av stand til å bruke det. Hundretusener av nordmenn trengte dataopplæring på kort varsel, og kurs i regi av biblioteket ble en viktig del av løsningen. Det er ikke uten grunn at helseministeren ifjor konstaterte at folkebiblioteket kanskje var landets viktigste kurslokale.

Utvikling av det fysiske rommet

Biblioteket har alltid vært en viktig fysisk møteplass, og brukerundersøkelsen av 2015 understreket at dette ikke bare er et hyggelig trekk ved institusjonen - det er faktisk bibliotekets største konkurransefortrinn.

Her på Bekkestua førte brukerundersøkelsen til utviklingen av Biokroken, for eksempel. Dere finner dette konseptet i hjørnet av lokalet der inne, bak glassplatene med de grønne plantesymbolene på. Biokroken er et samarbeid mellom Forskningsrådet, Forskerfabrikken, lokale bedrifter, bærumsskolen og altså biblioteket. Ideen bak Biokroken er at barn og unge skal få prøve ut ulike typer bioteknologi i praksis, under trygge og kontrollerte forhold.

Bærum bibliotek er unikt i det at man kan tilby barna tilgang til en bioreaktor. En bioreaktor er et kar der plante- og dyreceller formerer seg når man tilsetter næring. Mange husker kanskje at en klasse fra Ringstabekk skole vant den nasjonale skoleforskerprisen for 2017 da de klarte å dyrke fram et lite stykke biffkjøtt fra en

celleprøve tatt fra en ku på Skui. Klassen har fortsatt å komme hit til Biokroken, og klarte for et halvår siden å dyrke fram nok biffkjøtt fra celleprøven til at de kunne steke resultatet og lage tacos som de solgte utenfor bygningen.

Det havnet i riksdekkende medier, men det viktige i denne sammenhengen at Biokroken viser hvordan biblioteket kan være med å på gi en målbar heving av nivået i den lokale skolen. Det viser seg at skoleklassene som deltar i prosjektet scorer langt bedre på naturfag, og melder tilbake at elevene blir mer motiverte når de får sjansen til å prøve ut ting i bibliotekets fysiske rom.

Det er brukere som klager til biblioteket og sier: "Hvorfor må de være her?" Til det har biblioteket bare ett svar: "hvor skulle de ellers være?" Kommunens overfylte skoler har ikke plass til slikt, det er mange mil til nærmeste vitensenter og vi har ennå til gode å møte en forelder som har lyst til å plassere en bioreaktor i kjellerstuen.

En dobbel espresso i bibliotekets lokaler

Et annet klart krav fra brukerne var at biblioteket måtte bli genuint medieagnostisk, slik det store flertallet av befolkningen allerede hadde vært i mange år. Moderne bibliotek har lenge inkludert film, musikk og dataprogrammer i sine samlinger. Men idag inkluderer bibliotekets litteraturdefinisjon blogger, wikier og annet brukerskapt innhold, i tillegg til det som fremdeles skrives av romaner og lyrikk i Norge.

En slik tilpasning må likevel ikke føre til totalt tap av identitet. Så mens Bærum bibliotek gjennomførte de nødvendige endringene, forsøkte det å ta vare det beste av det gamle. Et eksempel på det finner dere ved inngangen. Jeg vet ikke om dere la merke til maskinen som står der - den ser ut som en brusautomat, men er altså et fullverdig minitrykkeri.

Brukerundersøkelsen viste nemlig at det fremdeles er en viktig kategori av brukere som ønsker å lese eldre tekster på papir. De kommer ikke til å kjøpe seg en leseplate, og liker ikke mykskjermene som lånes ut her. Biblioteket regnet på det, og kom til at det var billigere å dekke behovet til disse brukerne ved å trykke opp de

eldste bøkene til selvkost, enn å fjernlåne bøkene eller ha dem stående i magasinet.

Hemmeligheten bak minitrykkeriet er tilgangen til de gigantiske bokbasene som er bygd opp det siste tiåret. Vårt eget Nasjonalbibliotek har for eksempel digitalisert alt som er kommet ut mellom to permer på norsk, det vil si mer enn 450 000 bøker. Hver eneste en av dem er et tastetrykk unna i disse lokalene, i den form brukerne måtte ønske.

Via samme prosess får dere tak i 15 millioner titler fra Library of Congress og nesten like mange fra det store Eurobiblioteket. Det er nesten 30 millioner bøker det, en stor del av menneskehetens kulturarv, som kommer ut av en maskin på størrelse med en brusautomat i entreen til dette biblioteket.

Maskinen heter forresten Espresso. Et kløktig hode her på huset kom på å plassere en espresso-maskin ved siden av trykkeriet, et konsept man har kalt "dobbel espresso". Mens du venter på din trykte kopi av *Professor C. Smith's Dagbog paa en Reise til Congo i Afrika*, som kom ut for nøyaktig 200 år siden i Christiania, kan du ta en kopp espresso.

Det er fremdeles enkelte som vil si at et bibliotek som prioriterer boktrykking og kaffesalg, bioteknologi og datakurs er på vei bort fra det som er bibliotekets hovedoppgave. Men tallenes tale er høy og klar: biblioteket har aldri hatt flere nye brukere entusiastiske enn det har nå. Og det er brukerne som til sjuende og sist *er* biblioteket. Det har de alltid vært, og det vil de alltid være. Godt 110-årsjubileum!